

La renovació del Pavelló de la República, rèplica de l'original del 1937, dels arquitectes Josep Lluís Sert i Luis Lacasa, permetrà relançar la seva activitat com a seu d'estudis històrics i d'un dels arxius més importants del món entorn de la Guerra Civil. La biblioteca del centre, situat a la Vall d'Hebron, ha esdevingut clau per redescobrir el conflicte bèl·lic, el període franquista i la transició a la democràcia.

El Pavelló de la República torna a brillar

TEXT
Martí Benach

FOTOS
Dani Codina

● El 1992, l'any de l'apoteosi olímpica, la Vall d'Hebron de Barcelona celebrava amb orgull la inauguració del nou Pavelló de la República, rèplica idèntica de l'edifici que la República Espanyola va encarregar al seu dia als arquitectes Josep Lluís Sert i Luis Lacasa per representar-la, en plena Guerra Civil, a l'Exposició Internacional de París del 1937. La rèplica de l'emblemàtica construcció, obra de l'estudi Espinet/Ubac, va reproduir amb extrema fidelitat l'original desaparegut, fins i tot en l'ús dels materials, i tan sols s'hi van afegir l'ascensor i un gran soterrani. Curiosament, aquell 19 de juliol el pavelló republicà renaixia inaugurat pels Reis, en un acte de diplomàcia exquisida, un dels molts a què van assistir en aquella època d'entusiasme i il·lusió col·lectiva.

Durant els Jocs, el Pavelló va servir com a sala de premsa del mòdul de ciclisme de la Vall d'Hebron, aprofitant la proximitat del Velòdrom, però després va ser clausurat i gairebé abandonat fins al 1994, quan l'Ajuntament el va cedir a la Universitat de Barcelona (UB) per tal d'albergar-hi el Centre d'Estudis Històrics Internacionals (CEHI). El trasllat i les obres corresponents, de fet, van durar dos anys –va caldre adaptar el subsòl com a dipòsit bibliotecari i les dues plantes

superiors com a centre d'estudi i consulta especialitzat, amb una inversió de seixanta milions de pessetes– i, finalment, el 21 de novembre de 1996, el Pavelló va obrir reconvertit en biblioteca i centre de recerca especialitzat en la Guerra Civil. Ja aleshores, les instal·lacions del Pavelló van aplegar el CEHI, vinculat al Departament d'Història Contemporània de la UB, amb una biblioteca de 35.000 volums i una hemeroteca de 6.000 títols, i la Fundació Centre d'Estudis d'Història Contemporània-Biblioteca Figueras, que disposava de 60.000 volums. El nou equipament, doncs, va suposar la creació de la biblioteca més completa d'Espanya sobre el tema de la Guerra Civil, comparable a l'existent a la Universitat de Berkeley (EUA). El 22 de març del 2002 l'edifici reviuria una nova jornada històrica, amb la incorporació d'una reproducció fotogràfica del *Gernika* de Picasso, que retornava així, simbòlicament, amb les seves mides originals, al lloc on va ser exposat per primera vegada.

DETERIORAMENT PROGRESSIU

Amb el pas dels anys, el Pavelló de la República va anar patint el lògic deteriorament derivat de la falta de manteni-

ment integral de l'edifici. Alhora, la necessitat d'incrementar-ne l'espai –els fons documentals no paraven de créixer– va motivar que es plantegés seriosament la rehabilitació i renovació de les instal·lacions. L'inici del procés va quedar materialitzat el 16 d'octubre del 2006, a través d'un conveni entre la Generalitat, l'Ajuntament i la UB, que van acordar destinar a les reformes prop de 450.000 euros, assumits per les tres institucions.

Les obres de rehabilitació, iniciades el febrer passat i per fi acabades, han renovat completament l'edifici. A la pràctica, han afectat elements interiors i exteriors amb petites reformes generals, però també d'estructura, que bàsicament han permès reforçar els fonaments al soterrani per poder-hi col·locar amb garanties els nous armaris compactes destinats a emmagatzemar els nous fons del CEHI. Al mateix temps, s'hi han remodelat algunes sales, s'han segellat goteres, s'han arreglat portes i tancaments, i s'han reposat vidres trencats, esglaons, peces de revestiment i focus exteriors que, per causes diverses, havien desaparegut.

Una altra qüestió a resoldre ha estat la climatització interior, especialment difícil a les plantes superiors, mentre que a l'exterior també s'ha arreglat el tendal que cobreix el pati del *Gernika*. L'espai, que disposa d'un petit escenari en un extrem, serà recuperat per a actes públics a l'aire lliure. Així ho assegura Lola Harana, coordinadora del CEHI: “Volem que aquesta rehabilitació permeti un relleu del centre de cara a la ciutat, i que amb l'ajut de l'Ajuntament s'hi puguin realitzar tota mena d'activitats ciutadanes”. Aquest any, de fet, coincidint amb el 70è aniversari del pavelló original, el CEHI té intenció d'organitzar una jornada de portes obertes al pati del *Gernika* amb una exposició retrospectiva de llibres d'època o relacionada amb el tràgic bombardeig nazi.

BIBLIOTECA I ARXIU DE LA GUERRA CIVIL

Més enllà del seu valor històric i arquitectònic, la renovació del Pavelló de la República ha suposat un impuls decisiu al funcionament i les activitats del centre. En primer lloc,

El “*Gernika*” de Picasso, que es va exposar per primera vegada a París el 1937, va retornar simbòlicament al Pavelló de la República amb la instal·lació d'una còpia fotogràfica de mida real.

com a seu d'una de les biblioteques més importants del món sobre la Segona República, la Guerra Civil, el franquisme i la transició a Espanya i, especialment, a Catalunya. D'ençà de la reunió dels fons del CEHI i la Biblioteca Figueras, la biblioteca del Pavelló no ha deixat d'incorporar exemplars sobre aquesta temàtica, i avui ja conté fins a 150.000 monografies i opuscles, 14.500 revistes i diaris, 10.000 cartells i més de 15.000 adhesius. L'arxiu ocupa més d'un miler de caixes de documents, fins fa poc agrupats en una superfície de 800 m², i gairebé mig quilòmetre de prestatgeries. A més a més, disposa de 200 vídeos i DVD, més de 100 cassetts i CD –des de cançoners falangistes o republicans fins a discursos de líders polítics com Santiago Carrillo, Che Guevara o Francisco Franco– i material divers (banderes i banderoles, encenedors i llumins, insígnies, pins, xapes, clauers, jocs..., generats sobretot amb finalitats propagandístiques per part d'institucions i organitzacions polítiques, sindicals i culturals).

Tot el fons d'aquesta biblioteca, valuósíssim i extraordinari, té també un caràcter especial per la seva raresa. En aquest sentit, destaquen els diaris de l'exili republicà espanyol en general i català en particular (uns 200 títols), la rica col·lecció de premsa política i sindical clandestina de l'època franquista i del començament de la transició, els 2.000 cartells de la Guerra Civil o els fons personals de personatges rellevants en la història contemporània d'Espanya i Catalunya. També hi ha, per exemple, un inventari complet dels *papers de Salamanca* espoliats a institucions i organitzacions catalanes.

El Pavelló de la República aplega des de 1996 el Centre d'Estudis Històrics Internacionals i la Fundació-Biblioteca Figueras. La reunió dels arxius de totes dues entitats va suposar la creació de la biblioteca més completa d'Espanya sobre la Guerra Civil.

“L'accés i la consulta d'aquest patrimoni cultural, en principi destinat a estudiosos, està obert a qualsevol persona interessada, sigui membre o no de la comunitat universitària”.

L'accés i la consulta d'aquest patrimoni cultural, en principi destinat a historiadors i estudiosos, està obert a qualsevol persona interessada, sigui membre o no de la comunitat universitària.

Tot el material es pot fotocopiar, a excepció de les publicacions periòdiques encuadernades. En el cas dels cartells, però, només se'n poden consultar els posteriors al 1939. Els anteriors requereixen el permís previ de la cap de la biblioteca. En qualsevol cas, val a dir que els cartells digitalitzats de la Segona República i de la Guerra Civil es poden consultar per Internet, a través de la pàgina web <http://www.bib.ub.es/bub/digicartells.htm>.

DONACIONS PERSONALS

Un dels elements que més han contribuït a enriquir l'arxiu del Pavelló de la República han estat les donacions particulars. Al seu dia, algunes van servir per crear fons propis dins de la col·lecció, com ara el Fons MAS (Arxiu Massip), que va ser cedit per Evarist Massip, militant del PSUC exiliat a França; el Fons MIL (Movimiento Ibérico de Liberación), cedit pels germans Ignasi i Jordi Solé Sugranyes, i l'Arxiu Moscou, amb documentació procedent de l'arxiu del KGB, aportada per Llibert Ferri, relacionada amb el paper exercit per l'URSS en la Guerra Civil i, concretament, en la persecució i processament patit pels militants del POUM.

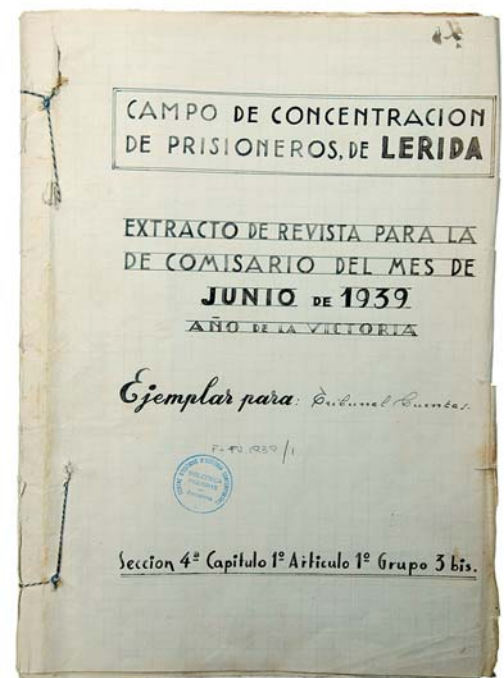
Altres donacions van fer possible aplegar més d'un centenar de fons personals, pertanyents a personalitats vinculades, per militància, càrrec polític o professió, a la història política, sindical o cultural de la Catalunya i l'Espanya del segle XX. Per la seva rellevància, destaquen els de Josep del Barrio (comandant de la columna Lenin al front d'Aragó), Josep M. Batista i Roca (fundador del Consell Nacional de Catalunya), Vicenç Guarner (militar republicà, maçó i membre del Movimiento de Liberación Española a l'exili), Joan Maluquer (aviador republicà), Josep Marlés (participant amb Macià en el complot de Prats de Molló el 1926), Pere Mestres (conseller de la Generalitat republicana), Àngel Ossorio (advocat defensor de Companys i Azaña en el Consell de Guerra que va seguir als fets d'octubre del 1934), Albert Pérez Baró (cooperativista), Manuel Serra i

L'arxiu ocupa gairebé mig quilòmetre de prestatgeries i més de mil caixes de documents. Les donacions particulars han contribuït en gran mesura a enriquir-lo.

AVANTGUARDA CULTURAL I DENÚNCIA DEL FEIXISME

En plena Guerra Civil, el Pavelló de la República va ser l'edifici que va representar Espanya a l'Exposició Internacional de París del 1937. La contesa bèl·lica va comportar un canvi en la concepció del projecte, inicialment encarat a l'exaltació dels avenços tècnics dels participants, i el pavelló espanyol es va acabar convertint en un testimoni de la tràgica situació política del país. L'edifici, concebut per Josep Lluís Sert i Luis Lacasa, va esdevenir igualment una important fita arquitectònica, tant per les seves pròpies aportacions com per les relacions que va mantenir amb l'avantguarda artística del moment. Picasso hi va exposar per primer cop el famós *Gernika*, al costat d'obres d'artistes com Joan Miró, Alexander Calder, Alberto Sánchez i Julio González.

L'edifici va ser concebut com un contenidor buit, gairebé sense parets i amb tres plantes. La planta baixa quedava lliure, comunicada amb un pati que, cobert amb una lona, feia la funció d'auditori. Al primer pis s'hi accedia per una escalinata i al segon, per una rampa, tot i que també existia un accés en vertical a l'interior de l'estructura. Construït amb una gran limitació de temps i materials, va resultar rupturista per la seva estructura i per la combinació d'uralita, vidre i llum indirecta. A París, va adquirir una finalitat cultural i de propaganda per revelar al món la situació que es vivia a Espanya, definir els objectius del govern legítim i remarcar la lluita heroica del poble espanyol contra l'agressió feixista.

Moret (ministre de la República i president del Parlament de Catalunya a l'exili) i Fèlix Vejarano (monàrquic *donjuanista* exiliat a Estoril i París), entre altres.

En l'actualitat, les aportacions particulars continuen. “Rebem fons documentals permanentment, i de gent molt diversa”, explica Lola Harana. “De fet –continua–, es pot dir que comprem poc però recollim molt, ja que tenim moltes donacions. És un procés que dóna molta feina, ja que implica haver d'avaluar tot el material, però també molt agraït, perquè ens permet completar col·leccions i, sovint, trobar autèntiques joies”. Entre les últimes incorporacions, sobresurten el fons del periodista Xavier Vinader, 150 caixes amb un total de 3.000 documents sobre franquisme, transició, crim organitzat i moviments radicals, i el de José Luis Infiesta, prestigiós metge i investigador, que fins al 1996 va signar els seus escrits amb el pseudònim de “José Luis Alcofar Nassaes”. Després de la seva mort, el 20 d'octubre del 2006, els seus fills van donar al Pavelló la seva biblioteca i arxiu personal, que reflecteixen els principals camps de recerca als quals va dedicar els últims quaranta anys de la seva vida: la marina, l'artilleria i la intervenció estrangera en la Guerra Civil, amb una especial atenció al rol soviètic en el bàndol republicà i a l'italià en tots dos bàndols.

RECERCA I EXPOSICIONS

Aquest ingent material facilita, i molt, la tasca del CEHI, que des que va ser fundat el 1949 per Jaume Vicens Vives s'ha dedicat a aprofundir en la història més recent de Catalunya, col·laborar en la realització de determinats productes culturals i desenvolupar la seva dimensió internacional, especialment en l'àrea geogràfica i cultural mediterrània. Aquests objectius es tradueixen, al marge d'activi-

tats de recerca especialitzada, en l'organització de cursos i jornades, oberts a universitaris i al públic en general; en la publicació d'estudis i monografies, i també en exposicions que, sovint, han tingut una gran acollida. Només cal pensar, per exemple, en l'última mostra *República! Cartells i cartellistes (1931-1939)*, prorrogada l'any passat després de cinc mesos d'exhibició al Museu d'Història de Catalunya. A finals d'aquest any, si tot va bé, el CEHI té previst organitzar-ne una altra sobre la transició a la Universitat.

Entre els treballs de recerca en curs, destaquen l'estudi sobre la història dels casals catalans, un directori de personatges del franquisme, i la catalogació i digitalització dels documents clandestins d'aquell període a Catalunya. D'aquest últim projecte, que estarà acabat el 2008, se'n farà alguna revista o recurs web. El més ambiciós, però, és sens dubte l'Atlas de la Guerra Civil, “un projecte amplíssim que contindrà moltíssima informació inèdita sobre l'enfrontament a Catalunya”, apunta Harana. Subvencionat pel Programa per al Memorial Democràtic, aquest atlas actualitzarà i dissenyarà fins a 500 mapes històrics del 1936 al 1939, i recollirà documents que van des de la temàtica bèl·lica fins als moviments socials i l'activitat civil. Segons la coordinadora del CEHI, la consecució i publicació del treball, prevista el 2009, “contribuirà a extreure tota aquesta informació de l'àmbit acadèmic i difondre-la entre el públic general”. Un objectiu que, en el fons, coincideix plenament amb l'essència mateixa del Pavelló de la República, contenidor d'esperit cultural i democràtic, d'un coneixement de la història recent que els ciutadans tenen cada cop més a l'abast.

Carpets amb diaris de diversos països publicats durant el franquisme i un registre del camp de concentració de Lleida.